

กระบวนการผลิตเครื่องปั้นดินเผา พื้นบ้านนครศรีธรรมราช

สุชาติ วิสุทธิพันธ์

ชั้นเผา นิยมใช้เตาเผาแบบโบราณ คือเตาที่ขุด
จากจอมปลวก ต่อมาเปลี่ยนเป็นเตาหลุม และเตาก่ออิฐ
ใช้สตุในท้องถิ่นเป็นเชื้อเพลิง เช่น กาบมะพร้าว ไม้พิน และไม้ยางพาราเป็นต้น

ก่อนที่จะสำเร็จเป็นผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาที่ได้รูปได้ทรง สามารถนำไปใช้สอย
ในชีวิตประจำวันได้นั้น ช่างปั้นแต่ละคนต้องทุ่มเทความพยายาม และฝีมือของตนลงไป
ในงาน ตั้งแต่ขั้นเตรียมดินไปจนถึงขั้นการเผาและเคลือบ แต่ละขั้นตอนล้วนต้องอาศัยทักษะ
และความอดทน ผลงานจึงจะปรากฏเป็นที่พอใจ กระบวนการผลิตเครื่องปั้นดินเผาพื้นบ้าน
นครศรีธรรมราชจึงมีลำดับขั้นดังนี้

๑. ขั้นเตรียมดิน เป็นขั้นแรกของการผลิต
ชิ้นงานเครื่องปั้นดินเผาโดยการแสวงหาดินจากแหล่ง
ต่างๆ โดยปกติไม่นิยมดินที่แห้งและแข็ง มักเลือกขุด

จากพื้นที่ที่มีดินอ่อนนุ่มขนาดพอดี เมื่อขุดดินได้ก็จะทำ
เป็นก้อนกลม น้ำหนักประมาณ ๑๐-๑๕ กิโลกรัม
แล้วใส่หาบข้างละก้อน กลับมายังบ้าน

กระบวนการผลิตเครื่องปั้นดินเผา

ภาพที่ ๑ ชั้นเตรียมดิน มักจะหาดินในท้องถิ่นใกล้หมู่บ้านมาเป็นวัตถุดิบสำหรับปั้น เมื่อได้ดินมาแล้วจึงนวด และคัดเศษวัสดุที่ติดเนื้อดินออก โดยใช้ไม้ไผ่บางมาตัดดิน (ระยะหลังนิยมใช้ลวดตัดแทน)

ใช้ไม้ไผ่บางซึ่งเรียกว่า "ไม้ไผ่จาก" ตัดเป็นชิ้นบางๆ ขนาดความหนาประมาณหนึ่งเซนติเมตร กว้าง ๓-๕ เซนติเมตร ถ้าพบเศษใบไม้ก่อนกรวด ก้อนหิน ก็จะเลือกออกเสีย จากนั้นก็ใช้น้ำราดลงตามความเหมาะสม ใช้พลาสติกคลุมไว้หนึ่งคืน จึงลงมือโรยทรายบนพื้นลานประมาณ ๑/๔ ของดินที่เตรียมไว้ ใช้เท้านวดหรือเหยียบให้ดินกับทรายเข้ากันสนิท ถ้าภาชนะขนาดใหญ่ต้องผสมทรายมากกว่าภาชนะขนาดเล็ก เมื่อผสมดินได้ที่แล้วก็นำมาทำเป็นแผ่นขนาด ๒๕x๔๐ เซนติเมตร หนาประมาณ ๓-๕ เซนติเมตร ใช้พลาสติกคลุมไว้เพื่อเตรียมนวดต่อไป

๒. ชั้นนวดดิน เป็นชั้นนำดินที่ผสมทรายและเหยียบเป็นแผ่นๆ มาขนาดบนกระดาน โดยใช้คู้งมีทั้งสองนวดให้เข้ากัน ในกรณีที่ดินแข็งจนเกินไปก็จะเอาน้ำเหยาะลงไปเล็กน้อยนวดให้เป็นก้อนจนมีลักษณะคล้ายรูปทรงกระบอก ทำเป็นก้อนๆ เพื่อเตรียมขึ้นรูปต่อไป

๓. ชั้นการปั้นหรือขึ้นรูป การปั้นหรือขึ้นรูปโดยทั่วไปจะใช้วิธีการขึ้นบนแป้นหมุน (ยกเว้นการขึ้นรูปผลิตภัณฑ์ชนิดเดียวคือปล้องป้อหรือแพ่งที่ใช้ขึ้นรูปด้วยวิธีกด) เรียกว่า "ปรอง" หรือ "บง" ส่วนแป้นหมุนทำด้วยไม้เรียกว่า "มอน" การปรองนั้นผู้ปั้น

ภาพที่ ๒ ชั้นนวดดิน บางแห่งใช้มือนวด บางแห่งใช้เท้า
เพื่อให้เนื้อดินเข้ากันให้ดีเสียก่อนจึงจะขึ้นรูปผลิตภัณฑ์

ภาพที่ ๓ ชั้นการปั้นหรือขึ้นรูป นิยมใช้แป้นหมุนขึ้นรูปผลิตภัณฑ์ที่เป็นทรงกลม

จะต้องมีความชำนาญเป็นพิเศษ เพราะมักใช้ผู้ปั้น
เพียงคนเดียว เมื่อวางดินเข้าสู่ศูนย์กลางของแป้นแล้ว
นิยมใช้มือขวาหมุนมือน ใช้มือซ้ายจับดินให้เข้าสู่

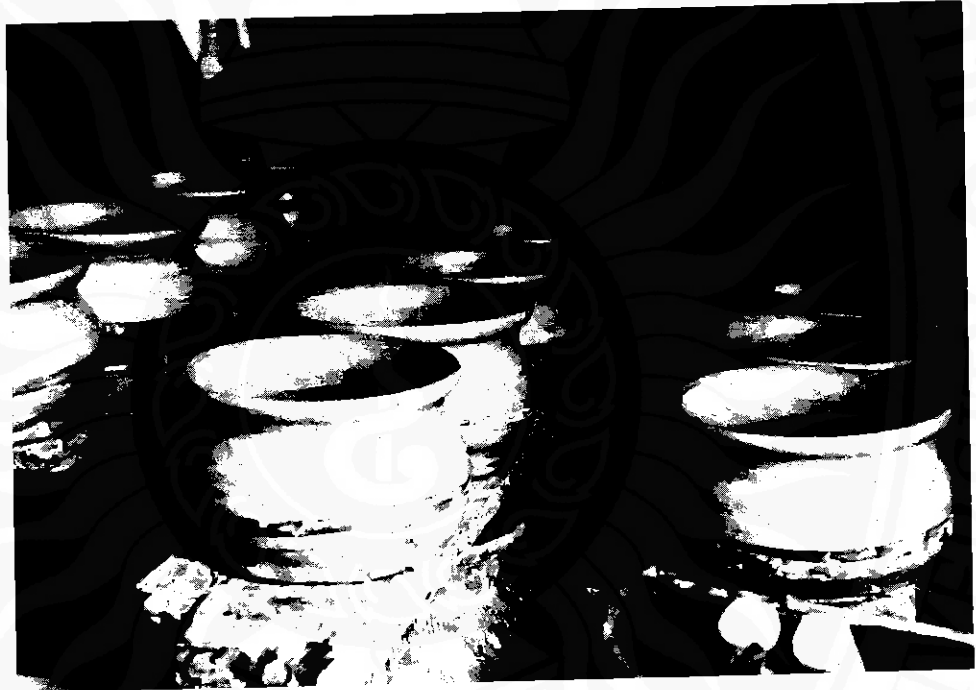
ศูนย์กลาง ใช้มือซ้ายเพียงข้างเดียวรีดดินให้เป็นรูป
กะลาคว่ำแล้วขึ้นรูปเป็นภาชนะตามต้องการ ใช้ผ้าจุ่ม
น้ำชุบเพื่อให้ภาชนะที่กำลังขึ้นรูปมีความเรียบ และ
สวยงามเสร็จแล้วจึงใช้เชือกตัดตรงกันให้ขาดจากแป้น

กรณีที่เป็นภาชนะค่อนข้างใหญ่ (เช่น หม้อและ เผล้ง) ก่อนจะยกลงจากเบ้น ก็เอาใบมะพร้าวพันไว้ โดยรอบ เพื่อรักษารูปทรงไม่ให้บิดเบี้ยวหรือแตกร้าว ภายหลัง จากนั้นก็จะยกลงจากเบ้น วางไว้บนกระดาน รองเตรียมผึ่งแดดต่อไป จากการสำรวจพบว่าในหนึ่งวัน ช่างสามารถปั้นหม้อใบเล็กได้ราว ๑๕๐-๒๐๐ ใบ และหม้อใบใหญ่ได้ราว ๕๐ ใบ

๔. ขั้นตอนตากและตกแต่ง เมื่อได้ผลิตภัณฑ์ ครบจำนวนที่ต้องการแล้วก็จะผึ่งแดดทิ้งไว้หรือนำไปผึ่ง แดดอ่อนๆ ไว้วันหนึ่งพอให้หมาดๆ ถ้าเป็นภาชนะใหญ่ (เช่น หม้อ เผล้ง และสวด) ก็ต้องตีกันเพื่อให้เนื้อดิน ประสานกันและรูปทรงก็จะดีขึ้นด้วย

หลังจากที่ได้รูปทรงตามต้องการแล้ว ก็ถึงขั้น ตกแต่งซึ่งนิยมใช้วิธีการตีลาย หมายถึง การที่ใช้ไม้ซึ่ง มีลายแกะสลักตีลงไปโดยรอบผลิตภัณฑ์ที่ต้องการ พบว่าเครื่องปั้นดินเผาบ้านนอกไว้มีการตีลายสอง แบบด้วยกัน คือลายลงและลายก้านมะพร้าว นิยมตีลง ในเผล้งและสวด (หวด) ขนาดใหญ่เท่านั้น ส่วนแหล่ง ผลิตอื่นๆ เช่น โมคลาน และศาลาบางปู ไม่ค่อยนิยม ตีลายนี้

กรณีที่เป็นภาชนะที่มีขนาดเล็กไม่นิยมตีกัน แต่ ใช้วิธีตกแต่งกันโดยใช้ไม้ไม่ชุบดินออกบางๆ ให้เข้า รูปทรงหรืออยู่ในสภาพเรียบร้อย จากนั้นก็นำมาวางไว้ในที่ร่มหรือผึ่งแดดอ่อนๆ ประมาณ ๒-๓ วัน จน

ภาพที่ ๔ กรณีเป็นภาชนะค่อนข้างโต ก่อนจะแยกลงจากเบ้นหมุน นิยมเอาใบมะพร้าวพันไว้รอบ เพื่อรักษารูปทรงมิให้เบี้ยวหรือแตกร้าวภายหลัง

วิธีการตีกัน ช่างจะนั่งขัดสมาธิ เอาภาชนะ วางบนตัก เอามือซ้ายจับลูกถือ (เรียกว่า "ลูกตุง") สอด มือเข้าทางปากภาชนะจับไม้ตี มือขวาจับไม้ตี ก่อนจะตี เอาไม้จุ่มน้ำเล็กน้อย แล้วตีไปตามมือที่ถือลูกตุงรองรับ

ภาชนะนั้นแห้งสนิทผลิตภัณฑ์เมื่อแห้งสนิทก็จะเปลี่ยน จากสีน้ำตาลอ่อนเป็นสีขาวหม่น เมื่อผลิตภัณฑ์ แห้งสนิทก็ลำเลียงเข้าเตาเผาเป็นขั้นต่อไป

ภาพที่ ๕ ชั้นตากและตากแต่ง ช่างปั้นจะใช้เครื่องมือเหล่านี้ตัดแต่งผลิตภัณฑ์หม้อดิน
ไม้แบนเรียกว่า "ไม้ตี" ส่วนลูกกลมๆ คล้ายดอกเห็ด คือ "ลูกตุ้ง" (หรือลูกถือ หรือหินตุ)

๕. ชั้นเผา ช่างปั้นจะลำเลียงผลิตภัณฑ์ที่
แห้งสนิทเข้าเตาเผาในตอนเย็นหรือเช้าตรู่เริ่มเผาตั้งแต่
เช้า ในช่วงแรกจะใช้ไฟอ่อนๆ ประมาณ ๖ ชั่วโมง
เรียกว่า "รม" หลังจากนั้นก็ค่อยๆ เรังไฟทีละน้อย เมื่อ
ถึงชั่วโมงที่ ๑๐ จึงเร่งไฟจนกระทั่งเปลวไฟสีแดงสูงพ้น
จากแนวของหลังเตาเผา หรือสูงพ้นจากแนวของผลิต
ภัณฑ์ที่เผานั้น ต้องยื่นไฟเช่นนี้อยู่ระยะเวลาหนึ่ง จาก
นั้นก็ค่อยๆ เอาไฟออกจากปากเตา ทิ้งไว้หนึ่งคืนจึงจะ
ลำเลียงออกจากเตาเผาพร้อมเวลาดังตั้งขึ้นนำผลิตภัณฑ์
เข้าเตาจนถึงชั้นลำเลียงออกประมาณ ๒๔-๓๐ ชั่วโมง

เตาเผาที่ใช้ในเมืองนี้ทุกแห่งเป็นเตาแบบดั้งเดิม
เส้นผ่าศูนย์กลางโดยประมาณ ๑.๐๐-๑.๕๐ เมตร เป็น
เตาแบบระบายความร้อนขึ้นเนื่องจากช่องระบายความ
ร้อนกว้างมากเมื่อเผาผลิตภัณฑ์จึงต้องใช้เศษภาชนะ
ดินเผาที่แตกๆ วางซ้อนกันขึ้นไปบนผลิตภัณฑ์ที่จะเผา
อีกทีหนึ่ง เพื่อรักษาความร้อนมิให้พุ่งออกทางด้านบน
ของเตาเร็วเกินไป เตาแบบนี้ให้ความร้อนไม่สูงพอและ
ควบคุมอุณหภูมิไม่ได้ ดังนั้นจึงไม่สามารถทำผลิตภัณฑ์
เครื่องเคลือบได้

อนึ่ง ในชั้นเผานั้นบางแหล่งอาจจะทำการเผา
สองครั้ง ครั้งแรกเป็นการ "เผาดิบ" หมายถึง การเผา

ผลิตภัณฑ์ที่แห้งแล้วด้วยอุณหภูมิ ๘๐๐-๑,๐๐๐ องศา
เซลเซียส ครั้งหลังเป็นการเผาภายหลังที่ชุบน้ำยา
เคลือบไว้ เรียกว่า "เผาเคลือบ" หมายถึง การเผา
ผลิตภัณฑ์ที่ผ่านการเผาดิบมาแล้ว และชุบน้ำยาเคลือบ
ตามผิวทั้งภายในและภายนอก โดยเผาด้วยอุณหภูมิ
๑,๒๐๐ องศาเซลเซียสขึ้นไป ซึ่งจะทำให้หน้ายาเคลือบ
ละลายติดผิวผลิตภัณฑ์แลดูสวยงามและป้องกันน้ำซึม
ได้มากกว่าผลิตภัณฑ์ที่เผาดิบเพียงครั้งเดียว

แท้จริงแล้วกระบวนการผลิตเครื่องปั้นดินเผา
พื้นบ้านนครศรีธรรมราช มีลักษณะคล้ายการผลิตใน
ภูมิภาคอื่น ทั้งภาคเหนือ อีสาน และกลางเพราะนี้เป็น
วัฒนธรรมของมนุษยชาติในแถบถิ่นนี้ที่รู้จักผสมผสาน
ความต้องการ หรือความจำเป็นของตนกับวัตถุดิบ
ที่พหุหาได้ในท้องถิ่น ด้วยภูมิปัญญาที่สั่งสม และ
ถ่ายทอดกันมาหลายชั่วอายุคน จนกลายเป็นศิลปะ
หัตถกรรมที่มีค่ายิ่ง

จะปั้นดินให้เป็นดาวที่พราวเด่น
ต้องแลเห็นเส้นสายลวดลายสี
ประสานมือประสานใจให้พอดี
เครื่องปั้นนี้จะมีค่าขึ้นมาพลัน